

**JANTSO JOKELIN
& TOUKO HUJANEN**

JOUTO- RETKI

**ROAD TRIP
KÄTKETTYYN
SUOMEEN**

LIKE

*Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö ja
Otavan Kirjasäätiö ovat tukeneet tämän teoksen tekemistä.*

© Jantso Jokelin, Touko Hujanen ja
Like Kustannus / Kustannusosakeyhtiö Otava 2022
ISBN 978-951-1-42068-2

LIKE

Like Kustannus
Helsinki
www.like.fi

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2022

Sisällys

Esipuhe: Löytäjät löytää, joutajat joutaa	7
Suomen kurjimmat nähtävyydet	11
Huopatotuus	31
Paratiisi	35
Tunkkista vai tunkiota?	53
Peltoauto	57
Kadonnutta lehtiaikaa etsimässä	76
Makumatka	79
Kahvitauko	105
Liikkuva juhla	109
Hyvää soraa on harvassa	132
Matkakotien aikakirjat	135
Puisen karhun kultti	167
Kantateiden äiti	171
Pimeä pyramidi	201
Kaihon koordinaatit	205
Epilogi: Satulinna joutomaan	229
Kyrsä-Suomen sanakirja	238
Kiitokset	244
Lähteet	245
Tekijät	253

Löytäjät löytää, joutajat joutaa

Suomi on helppo matkailumaa. Täällä ei tarvitse jonottaa renessanssi-palatsihin tai pyramideihin, hikoilla suurkaupungin ruuhkissa tai väistellä pikkuapinoiden hyökkäyksiä viidakotempeleissä. Lomailijan ei tarvitse stressata siitä, mitä ehtii käydä katsomassa ja mitä joutuu jättämään väliin. Mitään ei ole pakko nähdä.

Kun inhottavat kokemuksen paineet puuttuvat, syntyy vapaus mennä minne tahansa. Kalliin ja valmistelua vaativan löytöretken sijaan voi koska tahansa lähteä vaikka *joutoretkelle*. Sellaisen voi aloittaa yhtä hyvin kansallispuistosta, peikkometsästä tai lähimmän huoltoaseman takaa.

Sanakirja tarjoaa *joutaa*-verbin merkitykseksi ”olla tarpeettomana vapaa johonkin” ja ”olla kelvottomuuttaan omiaan johonkin”. Tätä kirjaa tehdessä me olemme olleet näitä molempia. Loputtomien yt-kierrosten ja kiristyvien tulostavoitteiden kanssa painivilla mediataloilla ei ole ollut mahdollisuutta lähettää luottotoimittajiaan ajelemaan päiväkausiksi teiden varsille kyhättyjen peltiukkojen perässä. Mutta me olemme vielä joutaneet. Me olemme ehtineet pyörittää tuhatkiloista pahkaa Nastolan korvessa, syövyttää hipiämme lama-ajan perhekylpylöissä ja rämpiä röntäsateessa peltojen halki pimeän hautapyramidin porteille.

Joutoretki on näiden matkojen tulos. Tarpeellisuuden ja tavoitteellisuuden ihanteiden sijaan se nojaa paikkoihin ja tilanteisiin joutumiseen, joutilaista mietteistä syntyviin ajatuksiin ja vapaaseen harhailuun. Jos toimittajat perinteisesti etsivät uusia ilmiöitä ja vihjeitä tulevasta,

joutoretkeilijä on kiinnostuneempi unohdetusta, kadonneesta tai kadonneeksi luullusta – ehkä jopa sellaisesta, jota ei välttämättä koskaan ollutkaan.

Metodi ei välttämättä sovellu yhteiskunnallisia epäkohtia tutkivaan paljastusjournalismiin tai nopeaan uutistyyöhön. Ajan ja kulttuurin vaihkaisten muutosten kuvaamisessa se voi kuitenkin nousta arvaamatomaan arvoon. Joutoretkeilijälle kuva maailmasta piirtyy esiin hitaasti kuin pimiön kehitysnesteeseen upotettu valokuva. On vain laitettava sumpit keittymään, vedettävä syvään henkeä ja istuttava alas *Vanhan-Ruoveden historia* -teossarjan (osat I–III) ääreen.

Tämä kirja kokoaa yhteen matkakertomuksiamme kuuden vuoden ajalta. Reportaaseja on julkaistu alun perin *Raymond-* ja *X-lehdissä* vuosina 2016–2021. On turvallista sanoa, että ilman näitä medioita *Joutoretki*-teosta ei olisi olemassa. Ne ovat tarjonneet meille resurssit, poikkeuksellisen kauniin julkaisualustan, ammattimaisen editoinnin ja ennen kaikkea päätoimittajan luottamuksen omituisiin juttuihin. Tätä teosta varten alkuperäisiä reportaaseja on korjattu, toimitettu ja täydennetty uudella aineksella. Joukossa on myös kokonaan uusia kirjoituksia ja kuvia, pastillinhuuruksia autokeskusteluja ja tunnelmia pitkän road tripin erikoisimmilta taukopaikoilta. Kirjan loppuun laadittu Kyrä-Suomen sanakirja avaa maallikkolukijalle metodimme sivutuotteena syntyneitä ammattitermejä, kuten *tunkkiksen*, *puulusikka-syndrooman* ja *liider-laarumin*.

Kokonaisuutena *Joutoretki* kertoo tarinan unohtuvista, katoavista ja kaiken keskellä hiljaa elävistä kansallisen hauskanpidon, puuhailun ja haaveilun muodoista. Turvemuseoiden ja peikkometsien maasta, jonka loputtomat kyläjuhlat pyörivät ikuisesti puisten karhujen ja jauhokkareiden ympärillä. Kerta toisensa jälkeen olemme suunnanneet hiljaisille paikkakunnille tavoitteenamme löytää edes sirpale yhtenäiskulttuurin maatuneesta luurangosta. Yllätykseksemme olemme joka kerta löytäneet jonkinlaisen elävän kulttuurin.

Kun kävimme läpi aineistoja vuosien ajalta tätä kirjaa varten, huomasimme reportaasien sävyssä hitaan mutta selkeän muutoksen. Alavireisestä aiheestaan huolimatta vuonna 2016 julkaistu matkaessee

Suomen kurjimmista nähtävyyksistä oli täynnä poikamaista hihittelyä kömpelöiden turistikohdeiden äärellä. Kun Suomi-matkailu seuraavien vuosien aikana muuttui yksittäisestä huvirekkestä asteittain elämäntyöksi, muuttuivat myös juttujen metodit ja tyylit. Ymmärsimme, ettei tämän maan todellisuutta satiirisilla viikonloppuretkillä kuitattaisi. Oltiin koluttava läpi kaikki matkustajakodit ja kylpylät, merkittävä muistiin jokaisen heinän peittämän mäkihyppäsuksen tarkat koordinaatit, selatava läpi jokaisen haastateltavan esittelemä kotiseutuhistoriikki, jonka sivuilla kerrotaan entisen kauppalan *koko tarina*.

Näiden retkien rytmissä me myös vanhenimme odottamattoman nopeasti. Tuhansien huopatonntujen tuijottelu muutti aivojamme, kunnes meistä tuli kohteidemme kaltaisia. Vuosien joutoretkien jälkeen matkakodin peilistä tuijotti markkinoiden tihkusateessa ryvetyntynyt huopatonntun naama.

Otimme muutoksen vastaan nöyrinä ja kiitollisina. Kun suurelliset pakkomielleet haihtuvat, tilalle tulee vapaus. Ei tarvitse valloittaa sumuisia vuoria tai kuhisevia metropoleja. Voi vain antautua peikkojen ja puulusikoiden vakaalle vallattomuudelle.

Vapise Suomi. Nyt tulee joutaja.

Suomen kurjimmat nähtävyydet

”Kauhukirjaa Suomesta ei ole kirjoitettu,
mutta sellainen pitäisi kirjoittaa.”

– Jörn Donner

Tyhjä kertakäyttömuki ropisee jaloissa, Wunderbaum heiluu ja perseessä tärisee. Kun läpiruostunut vuosimallin 1996 Suzuki Baleno kiihtyy sataaseen kuoppaisella hiekkatiellä, ilmassa on aiheellista pelkoa. Matkustamo tärähtää jokaisesta pikkukiven iskusta.

Kuskin paikalla istuva Touko maksoi koslasta vuosi sitten 600 euroa ja ajoi ensimmäisessä risteyksessä rekan eteen. Täpärän pelastumisen jälkeen auto on kestänyt silmitöntä laiminlyöntiä yli odotusten. Se ei juuri lohduta, kun kuski hiplaa kasettipesää palava sikari suussa ja koukkaa samalla pientareelta horsmia auton nokkaritilään.

”Autoihmiset kyllä tietävät, että Suzuki on intuitioauto”, Touko sanoo.

Olemme matkalla kohti Suomen maantieteellistä keskipistettä. Eräiden mittausten mukaan se sijaitsee entisessä Piippolan kunnassa, nykyisessä Siikalatvassa Pohjois-Pohjanmaalla. Vuosikymmenten ajan keskipisteen todellinen sijainti on synnyttänyt riitoja, ylpeyttä ja suuria unelmia useamman kunnan alueella. Haluamme nähdä, mitä monumenteista ja keskipistesodista on vielä jäljellä. Samalla olemme tulleet aloittaneeksi matkan kohti kotimaan henkistä lamaa, ankeaa viihdehistoriaa ja rempalleen jäänyttä Suomea vuosikymmenien takaa. Toivomme sen aukenevan meille viimeistään jalasjärveläisellä kärrypolulla, joka kulkee myös nimellä Spede Pasasen Bulevardi.

Kytkimen haju sekoittuu lakeuksien lannanlöyhkään. Al Capone-pikkusikarit käryttävät harmaata savua. Meillä on kymmenien tuntien soitollista pelkkää lamavuosien suomalaista rokkia. Vieruspenkillä istuvan tehtävä on pitää huoli, että Kolmas Nainen, Suurlähettiläät, Miljoonasade, Timo Turpeinen, Ne Luumäet ja Kaija Koo soivat Suzukissa tauotta. Jo ensimmäisen tunnin jälkeen alkaa ahdistaa.

Mutkittellemme Pirkanmaan ja Pohjanmaan rajalla pikkuteitä pitkin Aitonevan turvemuseolle Kihniöön. Ennakkotietojen mukaan sen ei pitäisi olla enää syyskuussa auki. On silti pakko käydä tarkistamassa, onko moinen paikka ylipäätään olemassa. Se on, ja kaiken lisäksi museon ovenkin on auki.

”Joo, olen minä täällä melkein joka päivä kahdestatoista viiteen”, sukkaa kutova virkailija tokaisee ja tarjoilee pullakahvit.

Museossa kaikuu turvesoiden luontoa esittelevä äänimaisema. Lasivitrinit ovat täynnä ruskeita kokkareita ja turvelevyjä; valokuvia turvetta nostavista ihmisistä, työkoneista, kihniöläisestä elinkeinomaisemasta. Suuren salin puolelta pääsee tyylihuonekaluilla rekonstruoituun Suo Oy:n työnjohtajan konttoriin. Kahvion myyntihyllyssä on valikoima turvenaamioita.

Sisänäyttelyn lisäksi museo käsittää pihalle ripoteltujen yli kuudenkymmenen turpeennostokoneen näyttelypuiston. Hämmäntävä kokoelma jatkuu pitkälle metsän uumeniin. Ruostuneet jättiläiset ovat kuin *Mad Max* -elokuvasta.

Niiden pelkän kokoluokan ja järjenvastaisten ulokkeiden edessä on pakko myöntää, että tänne kannatti tulla.

Turo Kuninkaan novellissa *Toteemi* on kertomus suomalaisesta pikkupaikkakunnasta, jossa pakkohoidossa puutöistä innostunut 41-vuotias aikamiespoika päättää rakentaa kunnan rajalle maailman suurimman rahin. Kunnanisät myhäilevät ja alkavat suunnitella rahipitäjistä kansainvälistä turistikohtetta. Kun toteemi valmistuu, se herättää naapuripiitäjien asukkaiden ja muutaman saksalaisturistin huomion. Pian se alkaa kerätä ympärilleen kannäviä nuoria, ottaa vastaan nousevan sukupolven virtsasuihkut ja puukolla kaiverretut kirkkoveneyritelmät. Rahin

päällä kiipeillään, kunnes joku taittaa niskansa ja monumentin ympärille rakennetaan turva-aita. Lopulta toteemi unohtuu tien pientareelle syysateiden ja ajan armoille.

Novelli kuvaa osuvasti suomalaista insinöörivimmaa ja kotiseutuylpeyttä:

Suomessa on lukemattomia yhden risteyksen kuntia, joihin on kovalla rahalla pystytetty ylimittainen monitoimihalli, kirjasto, kunnantalo, sairaala tai paloasema. 80-luvun nousukaudella niitä rakennettiin Itä-Suomen ja Pohjanmaan lakeudet täyteen. Mainostettiin: meillä on läntisen maanpuolustusalueen toiseksi suurin kuntoutuskeskus. Ajan mittaan muuttotappiokunnan kruununjalokivi menettää loistonsa. Lisäsiipeä pidetään osan vuodesta kylmänä, maali rapistuu ja kosteus repii seinään halkeamia. Vanhanaikaiset kuntosalilaitteet ruostuvat, altaan vesi on sameaa, käytävää hiihtelee muutama eläkeläinen ja invalidi punaisessa lippalakissa.

Maastamme löytyy runsaasti pystymetsän keskelle raivattuja monumentteja. Pelkästään kulttuuripuolelta voi nopeasti luetella ties mitä retrettiä, juminkekoa ja kalevalakylää. Kaustisen kansantaiteenkeskuksessa on tilaa yli 3 000 neliötä, Retretissä yli 7 300 neliötä. Kivikauden kulttuuria esittelevä Yli-Iin Kierikkikeskus on *Pohjoismaiden suurin moderni hirsirakennus*. Oulun Ympäristötalo – yksivärinen ja symmetrinen teräskuutio – näyttää erittäin suurelta rahilta.

Kaustisen kansantaiteenkeskus osoittautui niin isoksi, että se ajoi Kansanmusiikkisäätiön konkurssiin muutamassa vuodessa. Kuhmon mahtipontinen Kalevalakylä myytiin kaupungille huonokuntoiseksi rapistuneena 2014. Punkaharjun Retretti meni nurin 2012.

Suomalaisen kulttuuriperinteen retoriikka etenee jotakuinkin seuraavalla kaavalla:

- 1) *Suomalainen pelimannimusiikki on tärkeä asia.*
- 2) *Kaustinen on suomalaisen kansanmusiikin keskus.*
- 3) *Kaustiselle pitää rakentaa kolossi symboloimaan kansanmusiikin tärkeyttä.*

Kukaan ei tule lisänneeksi pöytäkirjaan alaviitteitä, jotka tässä tapauksessa ovat 4) ylisuuri ja -moderni palatsi ei kuvaa kansantaiteen luonnetta millään tavalla, ja 5) Kaustisella ei käy kukaan yhtä festivaaliviikkoa lukuun ottamatta.

Mutta ei näitä rakennuksia käytännöllisiksi suunnitella. Niiden tarkoitus on lähettää avaruuteen viesti: *buomatkaa meidät*.

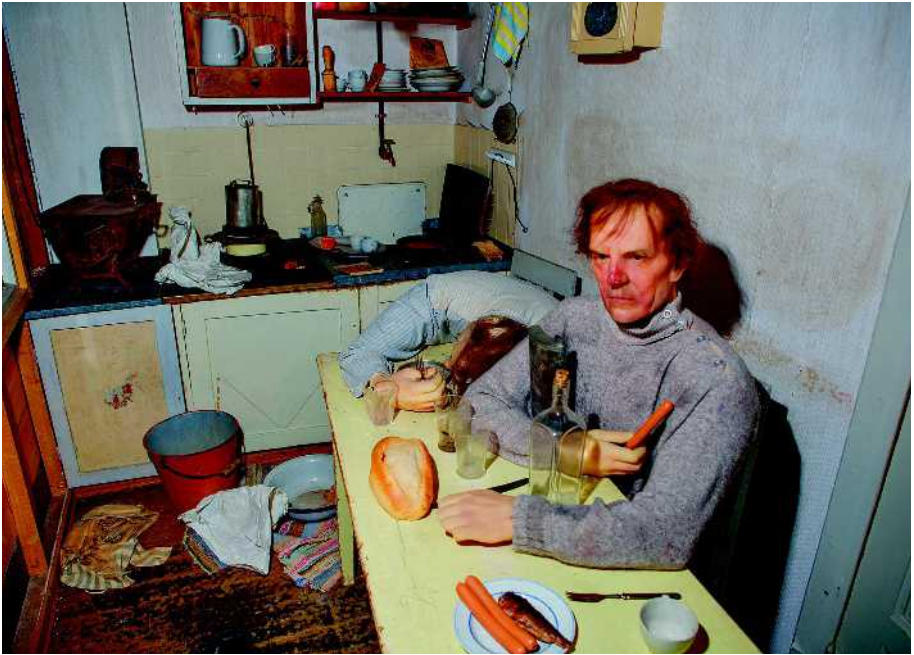
Sodankylän elokuvajuhlia on vietetty kahdeksantuhannen asukkaan taajamassa yli kolmekymmentä vuotta. Elokuvat katsotaan Kitisen koulun liikuntasalissa, sirkusteltassa ja pikkuruisessa elokuvateatterissa. Maailmantähtiä kävelytetään olemattoman kylänraitin läpi ja viedään Porttikosken lavalle tanssimaan humppaa. Ulkoiset puitteet eivät juuri muutu, mutta kävijämäärät vain kasvavat.

Jos Sodankylään rakennettaisiin tuhansia katsojia vetävä Multiplex-teatteri, viehäytys katoaisi hetkessä. Festivaalilta häviäisi henki, joka sai yhdysvaltalaisen ohjaajavieraan D. A. Pennebakerin aikanaan toteamaan: ”Woodstock is fucking nothing if you’ve been at the Midnight Sun Film Festival.”

Miten mammuttitaustisten turistikohteiden suunnittelijoille saisi päähän, ettei täällä ole ketään? Ajakaa pieni lenkki mistä tahansa Suomen maakunnasta toiseen. Ihmisiä on niin vähän, että niitä pitää keksiä. Tienpientareille on kyhätty ämpäripäisiä hahmoja, jotka osoittavat mustuneilla näppylähanskoilla kohti pihakirppiksiä ja entisiä lasinpuhaltamoita.

Älkää käsittäkö väärin: on kaunista, että Suomi on täynnä nähtävää. Elinvoimaisuus ja taloudellinen menestys ovat kuitenkin useimmille kohteille silkkaa utopiaa. Varmaa reseptiä ei kukaan tunnu löytävän, paitsi ehkä ostoskeskusmogulit Toivo Sukari ja Vesa Keskinen. Museot, muistomerkit ja kulttuurikeskukset ovat monen mielestä kivoja, mutta enemmän ihmisiä kiinnostaa nähdä liveinä sika ABC:n parkkipaikalla.

Emme pysähdy Kaustisen kansantaiteenkeskuksella. Ajamme hidastamatta toteemin ohi ja hakeudumme Puhkionkallion laelle, johon rakennettiin 1980-luvulla etäisesti hobittilaa muistuttava Pauanteen perinnekylä kansanparantajien kokoontumispaikaksi. Paikka pakko- huutokaupattiin vuonna 1992, minkä jälkeen tulipalot ja myrskyt ovat runnelleet perinnekylän rakennuksia.

Kuvaelma kieltolain ajasta Visulahden Vahakabinetissa.

Tuuli vaikeroi entisen savusaunan hiiltyneissä raunioissa. Vaellamme kauttaaltaan kekäleiksi muuttuneiden huoneiden läpi. Ihmettelemme antiikkisen Volta-imurin runkoa, entisen sepän pajan jättimäisiä palkeita ja rämeistä sadevesikuoppaa sortuneiden kattojen kraatterissa. Kansanparannuskeskuksesta emme tiedä mitään, mutta meille matkakohde on täydellinen juuri tällaisena.

Lähiseudulla olisi muitakin varteenotettavia nähtävyyksiä. Pihtipudas houkuttelee keihäsmuseolla, jossa voisi *palata keihäänheiton suomalaisiin tähtihetkiin aina uudelleen*. Sen sijaan päädymme Jalasjärvelle ihmettelemään 23 metriä syvää hiidenkirnumaista rapaumaonkaloa, joka tyhjennettiin kivistä ja hiekasta vuonna 1997 uuden matkailuvaltin toivossa. Kansanviihdyttäjä Spede Pasanen oli tuohon aikaan kiinnostunut hiidenkirnujen rajatieteellisistä tulkinnoista ja lahjoitti

rapaumaonkalon tyhjennykseen kertoman mukaan jopa puoli miljoonaa markkaa omaa rahaansa.

Kuopan läheisyydessä jököttää edelleen Speden patsas. Turistikohteeksi on kruunattu myös läheinen mänty, jonka juurelta löytyi 1850-luvulla kuoliaaksi jäänyt paimenpoika.

Ajamme Teboilin parkkipaikalle. Jäämme tuntikausiksi autoon ryysytämään akkuhappokahvia ja polttamaan sikareita. Radiossa soi ”Rafaelin enkeli”.

Olin neljävuotias, kun Kauhavalle avattiin Härmälandia-niminen elämysmaailma. Perheemme innostui lähtemään sinne 1990-luvun alussa erityisesti luonnonläheisen Peikkometsä-teemapuiston houkuttelemana. Ensimmäinen peikkometsä oli toiminut Järvenpäässä pitkään ja menestyksekkäästi, ja uusia peikkoteemaisia nähtävyyksiä syntyi eri puolille Suomea.

Härmälandian katveesta löysimme metsäpolun, jonka varrelle oli sroteltu sateen pieksämiä peikkoja, kiipeilytelineitä ja puumajoja. Vanhemmilleni on jäänyt mieleen peikkojen vaatimaton ulkomuoto. Homeisiin puupölkkyihin oli maalattu irvistäviä kasvoja. Yhdeltä tontulta puuttui päälaki, toiselta käsi.

Minusta on valokuvia peikkojen kanssa, mutta itse en muista retkestä mitään. Kotimatalla autossa tiedustelin, milloin me menemme Peikkometsään. Äiti ja isä selittivät hölmistyneinä, että se oli tuo äskeinen paikka. Tarinan mukaan olin pitkään hiljaa. Lopulta huokaisin: ”Voi vittu mikä peikkometsä.”

Lapsen näkökulmasta useimmalla virtaviivaisella huvipuistollakaan ei ollut mitään mahdollisuuksia 1990-luvun vaihteen armottomassa viihdekilpailussa. Minä kaipasinkin joka tapauksessa eniten Tähtihoviin. Heinolan paikkeilla Nelostien yli kurottava huoltoasemakeskus oli kaikkien lomamatkojen kohokohta, autossa vietetyn lapsuuden autereinen kultamaa. Moottoritien liikenne ärjyi lasiseinäisen käytävän alta auringossa kylpevälle, kokonaispinta-alaltaan *Suomen suurimmalle vinoköysisillalle*. Sain korvapuustin ja rengaskorkilla varustetun Vita Nova -energiajuoman,

Yksityiskohta Killinkosken palokuntamuseossa.

Ämpärirobotti Tuurin kyläkaupassa.

jonka kofeiini kolisi päähän. Parasta mitä tiesin, oli nyrkissä tulikuukaksi puristuneen kolikon tuoksu. Sen voitti vain tunne, jonka videopokerin reikään katoavan kolikon rasahdus aiheutti.

Kofeiinia, sokeria ja valvomatonta uhkapelaamista – siinä 1990-luvun lapsen kiihdyttävin tapahtumapuisto. Moisen synninpesän rinnalla Peikkometsä oli tuomittu häviämään. Sen tarina oli suomalaiselle turismille tyyppillinen. Se yritti ja onnistui liian vähän. Ennen kaikkea se ei ollut millään tavalla Tähtihovi.

On paljolti lapsuudesta kiinni, kasvaako ihminen lopulta mitättömyydellä mässäilijäksi. Monien ikätovereideni tavoin tunnen perverssiä vetoa kömpelöä musiikkia, epänähtävyyksiä ja huonoa viihdettä kohtaan. Kuolleet ja elävät kuolleet turistihoukutus ovat ankeusharrastuksen kallisarvoisinta herkkua. Halu viihdyttää ja tulla viihdytetyksi muuttuu erityisen liikuttavaksi huonoina aikoina. Se on meidän historiaamme ja lapsuuttamme.

Olen liian nuori edustamaan kulttuuripessimismin varsinaista ydinjoukkoa, 1990-luvun taantumana aikana aikuistunutta x-sukupolvea. Lama jättää erilaisen jäljen työikäiseen, nuoreen ja pikkulapseen. Jos edelliset menettivät toivonsa yhteiskunnallisesti ja perinpohjaisesti, jälkimmäisille pessimismistä tuli rokokoon tai funkkinen kaltainen esteettinen tyylisuunta. Me katsoimme hädin tuskin viihteen määritelmän täyttävää Hapsiaista ja autiossa sirkuksessa mesoavaa syrjäytyntä pelleä, joka puhui deliriumpäissään karttakepille. Me leikimme pasakoissa teemapuistoissa ja työnsimme norppakolikkoa videopokeriin aina kun silmä vältti.

Vantaalainen Lauri Vartiainen ylläpitää harrastuspohjalta huvipuisto.net-sivustoa. Se lienee Suomen laajin elävien ja kuolleiden huvipuistojen katalogi. Vartiainen on saanut käsiinsä kymmenittäin valokuvia, opaskarttoja ja muuta suomalaisten teemapuistojen historiaa käsittelevää materiaalia. Sieltä löytyy tietoa muun muassa Keravan Fanfaarista, toiselta nimeltään Planet FunFunista. Muistan, kuinka televisiomainoksessa animaatiopapukaija raakkui: ”Kiiidä Keravalle!” Aikanaan ainutlaatuisessa sisähuvipuistossa oli vuoristorata ja kummitusjuna. Fanfaaria

oli perustamassa elokuvaohjaaja Renny Harlin, ja siellä kuvattiin vuosina 1993–1994 legendaarisen typerää *Gladiatorit*-sarjaa. Yritys kompuroidi konkurssiin muutamassa vuodessa.

Vartiaisen pelastamissa kusenkeltaisissa kymppikuvissa lintupukuiset maskotit poseeraavat huvipuistossa täynnä toivoa. Ne muistuttavat, että tapahtumapuistot tarkoittivat myös satoja työpaikkoja, lounaita, kahveja, iloa, romansseja, perhemuistoja, elämää. Optimismi asui näissä paikoissa. Laman keskellä se oli harvinainen suure.

Sivustolla esitellään myös Kalajoen Hiekkasärkät. Sinnekin me olimme vanhempieni kanssa lähdössä, mutta viittä minuuttia ennen auton käynnistämistä heitin pihalla itseäni tikalla silmään ja melkein sokeuduin. Veriset kädet ja vanhempieni kauhu ovat edelleen ainoa muistoni sanaparista Kalajoen Hiekkasärkät.

Katutaiteen suurnimi Banksy avasi kesällä 2015 pieneen englantilaiseen merenrantakaupunkiin ”epähuvipuiston” nimeltä Dismaland. Se oli taidenäyttely, joka esitteli Banksyn ja hänen valitsemiensa 60 taiteilijan töitä kuukauden ajan. Installaatioympäristö muistutti tunnelmaltaan ydinlaskeuman jälkeistä Disneylandia. Lammikoissa uiskenteli täyteen pakattuja pakolaisveneitä, ruumiita ja öljyn sotkemia vesilintuja. Tympääntynyt henkilökunta myi kaasupalloja, joissa luki ”minä olen imbesilli”.

Suomalainen voisi erehtyä luulemaan Dismalandia aika tavalliseksi kotimaiseksi turistikohdeeksi. Suomi on sateen pieksmien maskottien, kiireessä kyhättyjen turistimajojen ja ITE-taidepuistojen maa. Suomi – Tuhansien dismalandien maa.

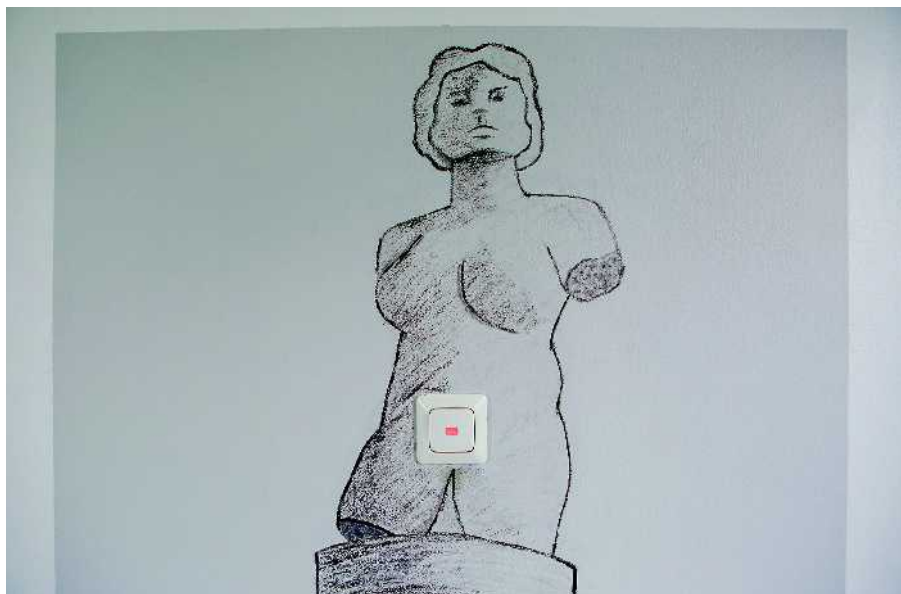
Ohitamme Jyväskylän Vihderlandian ja sen vieressä sijaitsevan seikkailupuisto Peukkulan. 1990-luvulla paikka tunnettiin vielä Hilarius-hiiren maana. Jyväskylä pumppassi kaiken irti tekopirteän käsinukkehiiren televisio-ohjelmasta. Lopulta Hilarius-hiiren suosio hiipui, eikä nimi houkutellut teemapuistoon tarpeeksi asiakkaita. Ilmeisesti vieressä sijaitsevan puutarhatavaratalon takia uusiksi maskoteiksi kehiteltiin viherpeukalointiin liittyviä hahmoja. Enempää lienee turha sanoa. Peukula lopetti toimintansa taloudellisista syistä vuoden 2015 alussa.

Järvenpään alkuperäisellä peikkometsällä oli sentään menestyksekkäs elinkaari. Helena ja Martti Kuuskoski alkoivat valmistaa peikkonukkeja käsityönä 1950-luvun alussa. Pienestä sivubisneksestä kasvoi yritys, joka työllisti kukoistuksensa huipulla jopa 200 henkeä ja myi kansainvälisesti miljoonia peikkoja. Kun peikkofanit alkoivat pyhiinvaelttaa Kuuskoskien tehtaalle, perhe päätti rakentaa bisneksen ympärille teemapuiston. 1960-luvulla se oli eräs ensimmäisistä ja lopulta suosituimmista teemapuistoista Suomessa, ja veti parhaimmillaan yli satatuhatta vierailijaa vuodessa. Siellä vierailivat Kekkoset ja monet ulkomaalaiset vieraat. Peikkoteemaa sovellettiin myös keskisuomalaisessa Riihivuori-laskettelukeskuksessa ja (surullisemmin) Härmälandiassa. Lopulta Kuuskosket veivät peikot mukanaan Yhdysvaltoihin. Heidän jälkeläisensä ovat jatkaneet peikkoevankeliumia Pohjois-Carolinassa.

Toukon mielestä käsin tehtyjen peikkojen suosio on täysin loogista.

”Suomalaiset ovat huovuttajia. Jokaisessa tapahtumassa, jossa kesällä kävin, oli myynnissä kymmeniä huopatonnttuja. Huovuttaminen on ehkä isoin juttu Suomessa. Kaikki muu on ihan puuhastelua.”

Lahoavan nukkavieru estetiikka ei ole vain Suomi-matkailun hajamielinen sivutuote tai laiminlyöty takapiha. Näyttää siltä, että me oikeasti *haluamme* tätä. Kummalliset pihanäyttelyt, kotiseutumuseot sekä aivan omana lukunaan erilaisten ITE-taiteilijoiden nikkaroimat ruosteiset veistospuistot ovat suosittuja matkakohteita, joihin moni suhtautuu suurella uteliaisuudella ja lämmöllä. Niitä meillekin vinkataan säännöllisesti, ja syystäkin: erilaiset parikkalat, jätkänonnelat ja crazylandit erottuvat suomalaisen autiuden keskeltä. Ne jäävät taatusti mieleen pitkällä automatkoilla harmaiden kirkonkylien läpi. Erityisen ihmeellistä on, että pelloillemme ja metsiimme kohoo *jatkuvasti* uusia pitelemätömän luomisvimman hedelmiä, usein vieläpä yksinäisten puurtajien sitkeän työn tuloksia. Välillä ne ovat ehkä liiankin paljon esillä ”hullu Suomi” -henkisessä maabrändinrakennusjournalismissa, mutta väliäkö tuolla. Ne ovat myös aitoja elämyksiä, jotka elävät kylmän rahatalouden ulkopuolella.

Piirros Varkauden vesitornin käytävällä.

Peikko Nokkakiven huvipuistossa.

Toisaalta monoliittimaisesta megalomaniasta on tullut myös ITE-taiteen selkeä ominaispiirre. Siitä kertovat kokonaisiksi kyliksi paisuvat päänäpistot, shamanistiset satumaat ja tulivuorikeskukset. Sitä ovat tutisevat näkötornit, Kiinan muurien jäljitelmät, kuuraketit ja kekkosenpäät, tekijöiden alitajunnasta kumpuavan romuisen totemismin tuhannet muodot. Niiden edessä katsoja kokee parhaimmillaan todellisen *Stendhalin syndrooman*, taiteen aiheuttaman heikotuksen ja hermo-sairauden tunteen. Miten tämä voi olla olemassa? Mikä saa nämä ihmiset paukuttamaan korpia täyteen romutoteemeja?

ITE-taiteilijat ovat kuin seppä Ilmarisia takomassa pihamaitaan täyteen maagisia karhu-ufo-sampoja ja kultaisia vaimoja. Epätäydellisessä maailmassa kultaa vain ei riitä kaikille, joten on pakotettava muotoon ruosteista peltiä ja lankkua, putkenpätkiä, rakennusjätettä, vietereitä ja puhelinpylväitä.

Päätähuiumaavan ja erakkomaisen vääntämisen takana kaikuu kosketavaa kaipuuta ihmiskunnan yhteyteen. Tulkaa tänne, täällä on hauskaa vaikka muille jakaa!

Sateisena aamupäivänä saavumme lopulta Suomen keskipisteen monumentille Pohjois-Pohjanmaan Piippolaan. Se on vaatimaton kivipaasi, joka voisi ulkomuodon puolesta merkata sodan kannalta huomion-arvoista paikkaa tai kirjailijan lapsuudenkotia. Oikeasti laskennallinen keskipiste ei edes sijaitse tässä, vaan 20 kilometriä idemmässä Kestilän ja Piippolan välisellä Talasnevan suolla. Kivipaasi pystytettiin Nelostien varteen saavutettavuuden ja brändin vuoksi.

Suomen Kuvalehti löysi Maanmittauslaitoksen avustuksella Suomen keskipisteen Piippolasta vuonna 1958. Lehden päätoimittaja Ensio Rislakki oli vierailut Yhdysvaltain maantieteellisessä keskipisteessä ja intoutunut selvittämään vastaavan pisteen myös Suomesta. Tarkalleen ottaen laskelmilla selvitettiin Suomen ”painopiste-keskipiste” eli kohta, jonka varassa esimerkiksi kovalle kartongille piirretty Suomen kartta pysyisi tasapainossa. Mittaustekniikka oli varsin alkukantainen: Suomen kartan päälle ripustettiin pysty- ja vaakasuunnassa luotilanka,

minkä jälkeen merkittiin ylös linjojen leikkauskohta. Piippolan kaupunki rakennutti yhteistyössä *Suomen Kuvalehden* kanssa Piippolaan merkkikiven ja valmistautui ottamaan turistikivet vastaan. Monumentista tulikin lopulta tunnettu kohde, ja Suomen keskipiste alkoi vakiintua Nelostien varteen. Kun lehtijutuissa ja jopa eduskunnassa keskusteltiin 1960-luvulla Suomen pääkaupungin siirtämisestä keskemälle maata, *Suomen Kuvalehti* laski, kuinka paljon pääkaupungin siirtäminen Piippolaan maksaisi.

Tutkija Tanja Löytynoja kuvaa artikkelissaan ”Suomen keskipiste, Vaarinkin valinta?”, kuinka keskipisteen saama huomio on vuosikymmenten aikana vain kiihtynyt. 1970-luvulla monumentti siirrettiin tien peruskorjauksen vuoksi toiselle puolelle tietä. Samassa yhteydessä merkkikiven viereen rakentui tuulimylly ja *Suomen suurin lämpömittari*. Vuonna 1998 toiselle puolelle tietä rakennettiin *toinen* keskipistemontumentti Viittahojakka, ilmeisesti muistomerkkinä monumentin alkuperäiselle sijainnille. 1990-luvulta alkaen keskipisteen matkailulliseen kehittämiseen on satsattu Piippolassa yli miljoona euroa.

Piippolan lähikunnissa mittaus tulos on kyseenalaistettu toistuvasti. Uusia laskelmia on teetetty maanmittauslaitoksella vuosikymmenten saatossa lukuisia ja todellisesta keskipistestatuksesta jopa riideltä. 1970-luvulla Puolangalta, yli sadan kilometrin päässä Piippolasta, löydettiin erilaisen aluemääritelmän pohjalta mitattu Manner-Suomen keskipiste. Sinne pystytettiin niin ikään merkkikivi, sekin kirkonkylälle kymmenen kilometriä todellisesta Housuvaaran sijainnista etelään. Puolankalaiset lähettivät Piippolan kuntaan säkin, jolla käskettiin peittää valheellista tietoa välittävä patsas. Piippola ei kuitenkaan nöyryntynyt vaan piti lujasti kiinni todellisen keskipisteen herruudesta. Puolangan keskipiste jäi lopulta vähäiselle huomiolle.

Vuonna 2002 jälleen erilaiseen määrittelyyn perustuva ”aluemerkkipiste” löydettiin naapurikunnasta Kärämäeltä ja sen myötä pystytettiin vanhan pappilan välittömään läheisyyteen oma keskipisteen monumentti. Piippolassa tulos kiistettiin tuoreeltaan. Keskipisteestä teetettiin jälleen uudet laskelmat, joiden tuloksena se saatiin palautettua entiselle paikalleen Piippolaan. Jälleen riideltiin siitä, kuka saa pystyttää

**Piippolaa on markkinoitu myös Piippolan vaarin avulla.
Piippolan vaarin levy Piippolan kirjastossa.**

keskipisteen opasteita ja minne. Toisenlaisilla aluevesikriteereillä laskettu aluemerikeskipiste paikallistettiin myös Kärämäen naapurikuntaan Haapajärvelle. Löytynojan mukaan maanmittauslaitos teki laskelmia kilpailevien kuntien pyynnöstä eri tavoilla yhteensä kuusi kertaa. Lopputuloksena Kärämäki menetti keskipistestatuksensa. Piippola on sittemmin säilyttänyt asemansa Suomen ”todellisena” maantieteellisenä keskipisteenä, olkoonkin osin pitkien perinteiden vuoksi.

Keskipistesotia on käyty muuallakin. Saksalaisessa dokumentissa *Die Mitte* (2004) Euroopan keskipiste löydetään kahdentuhannen kilometrin säteellä kuudesta eri valtiosta ja kahdestatoista eri kylästä. Kaikkialla ihmiset esittelevät merkkipaaluja yhtä ylpeinä ja varmoina. Puolassa mies nostaa takapihallaan puutarhatonttua ja näyttää sen alla sijaitsevan Euroopan keskipisteen. Ukrainassa mies tuo joka päivä sadepressulla päällystetyn täytetyn hirven Euroopan keskipisteen monumentin luo.

Suomi - 75 v Juhlametsikkö, Jalasjärvi.

Dokumentaristi osoittaa kolikon kokoista kuparilaattaa maassa ja kysyy, onko keskipiste todellakin *juuri tässä*. ”Kyllähän se voi todellisuudessa heittää helposti jopa viisi metriä”, opas selittää.

Vaikka joku saisi joskus määriteltyä Suomen keskipisteen yksiselitteisesti ja senttimetrin tarkkuudella, ei se pysyisi kauaa paikoillaan. Etenkin rannikkoseudut elävät jatkuvasti. Itämerestä nousee maata, joka muuttaa valtion muotoja. Ehkä tämänkaltaisten havaintojen äärellä Piippola ja ympäryskunnat ovat nyttemmin alkaneet hakea vetovoimaa yhteisestä keskipistealueen ajatuksesta. Kärämäellä toimii ainakin keskipistehotelli, -kauppa ja -hammaslääkäri. Piippolan keskustassa on kylän suurimman kuuluisuuden kirjailija Pentti Haanpään museo ja pieni huoneellinen keskipistettä käsittelevää arkistomateriaalia. Kahdeksan kunnan yhteinen Keskipiste-Leader ry kehittää alueen kotiseututoimintaa ja yrityksiä.

Valtioiden rajat, napapiirit, äärikohtat ja keskipisteet ovat maanmittauksellisia knoppeja ja byrokraattisia päätöksiä. Siksi sijaintiturismi ei sinällään herätä kovin suuria intohimoja, vaikka monella kunnalla yritys on ollut kova. Keskipisteen kaltaisessa trivialiteetissa meitä houkuttelee saavutettavuuden ja brändin sijaan ennemminkin tutkimusmatkailu. Suomen ”todellisen” keskipisteen etsiminen tarjoaisi oivan tekosyyntä sattumanvaraiseen suoryteikköön vaeltamiselle. Nelostien varresta matka jatkuu nopeasti.

Touko yrittää kuvata Piippolan keskipistekiveä kopterikameralla, mutta eihän siinä mitään kuvattavaa ole. Palaamme autoon ja suuntaamme kohti uusia pettymyksiä. Jälkeenpäin yritän muistella keskipistekäyntiä, sijoittaa itseni ja omat tunteeni maisemaan. En muista juuri mitään. Keskipiste on matkan suurin antiklimaksi, tyhjä arpa.

Kaipaen yhä Tähtihoviin, kuin Jumalan yhteyteen.

Monia Suomen kurjimpia nähtävyyksiä on hankala katsoa ilman pientä ironista hihittelyä. Samalla niissä on outoa kulttivoimaa, luonnetta ja maanläheisyyttä, joka ei alistu pilkan kohteeksi. Niiden ankeutta voi hyvällä syyllä pitää jopa antropologisesti ainutlaatuisena ilmiönä.